

تربیت معنوی کودک با محوریت نهج البلاغه

فاطمه بحرانی پور*

چکیده

بی تردید تربیت معنوی کودکان از مهمترین عوامل رشد جامعه اسلامی است. به گونه‌ای که اگر والدین از سخنان امام علی (علیه السلام) در کتاب نهج البلاغه سرشار از حکمت و اندرزهای اخلاقی برای تربیت جامعه اسلامیست اطلاع داشته باشند، فرزندان سالمی را به جامعه تحویل خواهند داد و این مهم پیشرفت جامعه را به دنبال خواهد داشت و بی توجهی به مسئله و الگوگیری از روش‌های غربی در تربیت فرزند عواقب سوئی را هم برای خانواده و هم برای اجتماع به دنبال خواهد داشت. تربیت معنوی کودکان در ساختن جامعه اسلامی بسیار حائز اهمیت است، ولی والدین چه راهکارهایی را در تربیت معنوی کودک به کار بگیرند تا در تربیت فرزند خود موفق باشند؟ آگاهی از فلسفه فضیلت‌های اخلاقی و چگونگی متصف شدن به آن در نهج البلاغه والدین را در زمینه تربیت فرزندان موفق می‌کند. منابع این مقاله از کتاب‌های نهج البلاغه، تربیت کودک از منظر آموزه‌های دینی و مقالات مرتبط با تربیت فرزند استخراج شده است. روش تحقیق حاضر توصیفی تبیینی است و از منابع کتابخانه‌ای استفاده شده است. در مقاله حاضر به این نتیجه رسیدیم که آگاهی از احادیث نهج البلاغه و شناختن راهکارهای آن برای تربیت فرزند فرزندان خوب و سالمی را تحویل جامعه می‌دهد و پیشرفت جامعه را به دنبال خواهد داشت.

کلیدواژه: تربیت - تربیت معنوی - نهج البلاغه - والدین - راهکار

* سطح دو حوزه علمیه حضرت زینب (س)، شهرستان امیدیه، بهار ۱۴۰۲

مقدمه

بهره گیری از کتاب پر مغز و پر مفهوم نهج البلاغه یکی از بهترین منابع تربیت معنوی برای کودکان است. نهج البلاغه بعد از قرآن بالاترین راه نجات و کتاب رهایی بخش بشر است. مسئله تربیت فرزند در علوم انسانی و علوم تربیتی هم مورد بررسی قرار گرفته است، ولی ما بر آنیم که تربیت معنوی فرزند از نگاه نهج البلاغه را مورد بررسی قرار دهیم. تربیت معنوی فرزندان توسط والدین از زمان آغاز نسل بشر روی این کره خاکی همواره از ابتلائات جامعه بوده است و همواره والدین در تربیت فرزندان نقش محوری داشتند. متأسفانه بعضی از والدین امروزی با الگوگیری از روش‌های غربی در تربیت فرزند، الگوی تربیتی نامناسب فضای مجازی آزاد و رها که کنترل زیادی بر روی آن وجود ندارد، فرزندان خود را درست تربیت نمی‌کنند و برعکس فرزندانی تربیت می‌کنند که در نقطه مقابل فرزندان سرشار از معنویت و با اخلاق قرار دارند این مسئله ما را به تأمل وامی‌دارد که برای تربیت نسل با ایمان و جامعه ساز ایران اسلامی مقاله را اختصاص دهیم. البته محققان بعد از انقلاب اسلامی و توسعه علوم اسلامی در حوزه های فرهنگی و اجتماعی مسئله را بیشتر مورد توجه قرار داده‌اند. طبق تحقیقات صورت گرفته در این مسئله و در کتابی که تحت عنوان «امام علی علیه السلام و اخلاق اسلامی» که توسط آقای محمد دشتی در تابستان سال ۸۶ انتشار یافته است، به مسئله تربیت معنوی کودک به صورت مختصر پرداخته شده است و به ذکر کلیات بسنده شده است و راهکاری در این زمینه ارائه نشده است. همچنین در مقاله ای که تحت عنوان «تربیت فرزند در اندیشه والای علوی» توسط آقای آیت الله احمد بهشتی منتشر شده است، در متن مقاله علاوه بر سخنان امام علی علیه السلام از آیات قرآنی استفاده شده است و فقط به طور خاص به مسئله تربیت معنوی کودک از دیدگاه نهج البلاغه پرداخته نشده است. در صورتی که ما می‌خواهیم مسئله تربیت معنوی کودک را فقط از نگاه نهج البلاغه بررسی نماییم. به علاوه این مقاله ذکر شده در مقاله دیگری با نام «بررسی تربیت کودک در روایات اسلامی و سیره عملی اهل بیت علیهم السلام» توسط آقای ابوالفضل هادی منش انتشار یافته است، مسئله تربیت فرزندان از دیدگاه نهج البلاغه بررسی نشده است و در مسئله تربیت معنوی کودکان به کلیات بسنده شده است. هم چنین در کتاب «شیوه های تربیت خویشتن در نهج البلاغه» که توسط خانم هاجر تحلیلی نیک صفت در تاریخ ۱۳۸۹ انتشار یافته است، مسئله تربیت معنوی کودک اگرچه دسته بندی مناسبی دارد ولی بسیار کلی و مختصر است در صورتی که ما در صدد هستیم که تربیت معنوی کودک را از جنبه های مختلف ارتباط با خود خداوند و جامعه در نهج البلاغه مورد بررسی قرار دهیم و راهکارهایی را برای والدین عزیز ارائه دهیم. یا به مطالعه انجام شده کتابخانه‌ای است. محورهای اصلی مقاله نیز تربیت معنوی کودک در ارتباط با خود، خداوند و جامعه هستند.

مفهوم شناسی

راهکار: راهکار به معنای راه حل و شیوه انجام کار است.^۱ و بر اساس این تعریف می توان گفت راهکار به معنای مسیرها و راه هایی است که در اختیار داریم تا برای رسیدن به هدف و مقصد و انگیزه ی خود انجام دهیم.

تربیت: صاحب مقیاس اللغة می نویسد: الربی يدل على الزیاده و النماء و العلو.^۲ به معنی زیادت و فزونی و رشد و برآمدن است.

راغب می نویسد: (ربیت) (تربیت کردم) از واژه (ربو) است. و گفته اند اصلش از مضاعف یعنی (رب) و (ربب) بوده است که یک حرف آن برای تخفیف و در لفظ به حرف ی تبدیل شده است. مانند (تظننت) که تظنیت شده است. رب به معنای مالک، خالق، صاحب، مدبر مربی، قیم، سرور و منعم است و نیز اصلاح کننده هر چیزی را رب گویند بنابراین به معنای مالک و مدبر و تربیت کننده است. همچنین در ادامه می نویسد: رب در اصل به معنای تربیت و پرورش است، یعنی ایجاد کردن حالتی پس از حالت دیگر در چیزی تا به حد نهایی و تام و کمال خود برسد.^۳

معنای اصطلاحی تربیت عبارت است از: رشد دادن یا فراهم کردن زمینه رشد و شکوفایی استعدادها و به و رساندن قوای نهفته یک موجود. فعالیت تربیت به انسان اختصاص ندارد و در مورد هر موجودی که قابلیت رشد داشته باشد به کار می رود و اگر در مورد انسان به کار رود کلیه ابعاد وجودی زیر را شامل می شود.^۴

تعریفی دیگر از تربیت عبارت است از رفع موانع و ایجاد مقتضیات برای آنکه استعدادهای انسان در جهت کمال مطلق شکوفا شود.^۵

تربیت معنوی: این عبارت ترکیبی از کلمه «تربیت» و پسوند «معنوی» است و بر این اساس مفهوم آن نیز با شناخت این دو واژه قابل بررسی و تعریف خواهد بود. در تعریف تربیت آمده است: فرآیند کمک و یاری رسانی به مربی برای ایجاد تغییر تدریجی در گستره زمان در یکی از ساحت های بدنی، ذهنی، روحی و رفتاری که به واسطه عامل انسانی دیگر به منظور دستیابی به کمال انسانی و شکوفا سازی استعدادهای او یا بازدارندگی و اصلاح صفات و رفتارهای او صورت می گیرد.^۶

در باب معنویت و مفهوم شناسی آن اتفاق نظر وجود ندارد و دیدگاه های مختلفی پیرامون آن مطرح شده است که مجال پرداختن به آنها نیست. در مجموع معنویت چیزی است که نوعی «احساس آرامش» را برای آدمی پدید می آورد. منظور از معنویت در این نوشتار برقراری رابطه مستقیم با خداست ؛ یعنی رابطه قلبی و معنوی با خداوند که موجب سعادت و رستگاری آدمی می شود. هر رفتاری که این رابطه را پدید آورد، مورد نظر است و باید در فرزندان پرورش یابد. تربیت معنوی فرایندی است که به تقویت این رابطه پردازد و پیوند انسان را با خدا محکم کند. هر رفتاری از ناحیه پدر و مادر

۱. لغت نامه دهخدا، ج ۱، ص ۱۴۴۴

۲. مقیاس اللغة، احمد ابن فارس، ۱۴۰۴، ذیل واژه ربو

۳. معجم الفاظ قرآن، حسن بن محمد راغب اصفهانی، ۱۳۹۲، ذیل واژه ربو

۴. عالم احمد زاده، ص ۲۸ مفهوم شناسی تربیت در قرآن، محمد

۵. سیره تربیتی پیامبر و اهل بیت، سیدعلی حسین زاده، ص ۱۱.

۶. فقه تربیتی، علیرضا اعرافی، ج ۱، ص ۲۸

که موجب رشد و بالندگی روحیه عبادی و اخلاقی فرزند شود و ارتباط او را با خدا بیشتر کند به عنوان عامل رفتاری تربیت معنوی شناخته می‌شود. هدف اصلی از تربیت معنوی تقویت ارتباط با خدا و رشد روحیه تعهد و بندگی در فرزند است که این امر دو جنبه دارد: علاقه مند سازی فرزند به انجام فرایض و دعا و مناجات و انس با خدا و نیز بازداري و از اعمال خلاف شرع به ارتکاب محرمات. هر عاملی که به این دو جنبه یاری رساند در تربیت معنوی و برقراری رابطه فرزند با خدا تاثیر گذار است.^۱

کودک: کودک در لغت عبارت است از کوچک، صغیر، فرزندی که به حد بلوغ نرسیده (پسر یا دختر) و ... را هم شامل می‌شود. دوران کودکی معمولاً از آغاز تولد تا حدود ۱۲-۱۳ سالگی که تقریباً پایان دوره دبستان است را شامل می‌شود.

نهج البلاغه: نهج در لغت به معنای راه و روش و البلاغه به معنای بلاغت است. بلاغت فنون و قواعدی است که در سخن به کار می‌رود و سخنرانی را فصیح، جذاب و مطابق حال مخاطب می‌گرداند؛ به چنین سخنی سخن بلیغ گفته می‌شود و سید رضی (ره) این عبارت و سخنان گوهر بار را به عنوان راه و رسم بلاغت معرفی کرده و به همین دلیل نام کتاب را نهج البلاغه گذاشته است. عظمت و بزرگی نهج البلاغه تا جایی است که برخی آن را دون کلام خالق (پابین تر از کلام خداوند) و فوق کلام المخلوق (برتر از کلام مردم) و برخی دیگر اخ القرآن (برادر قرآن) خوانده اند، زیرا همان راهی را نشان می‌دهد که قرآن به آن هدایت کرده است. چنین سخنی سخن دلی قفل میشود نهج البلاغه سه بخش دارد و بخش خطبه ها که بزرگترین بخش نهج البلاغه است، شامل سخنرانی هایی است، امام علی علیه السلام آنها را در زمان ها و موقعیت های گوناگون ایراد فرموده است. این کتاب ۲۴۱ خطبه دارد و در این کتاب ۷۹ نامه از آن حضرت به فرماندهان ، دوستان، دشمنان و ... آمده است . همچنین در این کتاب ۴۸۰ جمله کوتاه و بلند حکمت آمیز که مضامین بسیار بالا و زیبا دارد جمع آوری شده است.^۲

تربیت معنوی کودک در ارتباط با خود

۱- حیا

حیا به عنوان موهبتی الهی از مهمترین عوامل حفظ و بقای عفت عمومی جامعه است که در همه ادیان اسلامی مورد تاکید قرار گرفته است. حیا در لغت گرفتگی نفس از انجام عمل زشتی است که مورد مذمت دیگران می باشد. تفاوت حیا و و

۱. بهمن ۱۳۹۲ بررسی تطبیقی عوامل رفتاری تربیت معنوی فرزند در خانواده از دیدگاه اسلام و رفتارگرایی، محمد احسانی ، ابولفضل سجادی،

۲ فرهنگ معین، محمد معین، ج ۳، ص ۳۱۱۷

۳ درسنامه نهج البلاغه، محمد نظری ، ص ۲۱-۲۲

۴ الگوی تقویت حیا در سبک زندگی اسلامی، محبوبه جوکار، ۱۳۹۲

۵ طریحی ، ۱۳۷۵، ج ۱ ، ص ۱۱۶

خجالت در این است که معمولاً شخص خجالت زده از عملی که قبلاً انجام داده ناراحت می شود و تغییراتی در چهره اش پدیدار می شود ولی شخص با حیا به وسیله همین ویژگی از عمل انجام نشده خودداری می کند. در واقع حیا باعث پیشگیری از عمل زشت می شود ولی خجالت حالتی است که بعد از انجام عمل به وجود می آید.^۲

در همین راستا حضرت علی علیه السلام درباره پاکدامنی می فرمایند: «من كساه الحياء ثوبه، لم ير الناس عيبه». آن که لباس شرم بپوشد، مردم عیب او را نمی بینند. در واقع حیا مانند لباسی است که از آن را از زشتی های درون محافظت می نماید و خلق و خویی است که از ترس و عفت پدید می آید. بنابراین فاسق و گناهکار هرگز حیا نمی کنند و هرگز انسان با حیا فاسد نمی شود^۳ و در حکمت دیگری امام می فرمایند: «ما المجاهد الشهيد في سبيل الله بأعظم اجرا ممن قدر فعف، لكاد العفيف أن يكون ملكا من الملائكة». پاداش مجاهدی که در راه خدا به شهادت رسیده برتر از پاکدامنی نیست که توان گناه دارد و گناه نکند که پاکدامن در آستانه فرشته شدن است.

بنابراین والدین شایسته است در راستای تقویت حیای کودکان این راهکارها را در پیش بگیرند:

- ۱- سعی کنند ابتدا از خود شروع کننده خود را به حیا پاکدامنی عادت دهند.
- ۲- به فرزندان خود بیاموزند که خداوند در همه حال ناظر به اعمال آنهاست و آنها را می بیند و اگر پاکدامنی در زند از طرف خداوند پاداش های زیادی به آنان داده می شود.
- ۳- اگر صفت حیا و پاکدامنی را در کودکان خود مشاهده نمودند، برای تشویق و جایزه برای آنان در نظر بگیرند تا مشوق او در این صفت نیک باشند.

۲- غیرت

اساساً هنگامی که جامعه زن را برهنه بخواهد، طبیعی است که روز به روز تقاضای آرایش و خودنمایی بیشتری دارد، وقتی زن از طریق جاذبه جنسی اش وسیله ای برای تبلیغ کالاها، دکور اتاق های انتظار، عاملی برای جلب جهانگردان و سیاحان و مانند اینها قرار بگیرد، شخصیت او به حد عروسک یا یک کالای بی ارزش سقوط می کند و ارزش های والای انسانی به کلی به دست فراموشی سپرده می شود؛ تنها افتخار این زن جوانی و زیبایی و خود نمایی اش است که رفته رفته آن هم از بین رفته و سرانجام به انسانی سرخورده و افسرده تبدیل خواهد شد. آموزه های دینی غیرت شخصی مرد را وسیله ای برای صیانت از خانواده و غیرت اجتماعی را ساز و کاری برای سلامت اجتماعی بر می شمارد. اساساً صفت غیرت در انسان مانند پاسبانی است که موجب ثبات خانواده می گردد و غیرتمند با تعصب و حمیت و حفظ نوامیس خود جلوی انحراف های

۱ الفروق فی اللغة، ص ۲۳۹ حسن بن عبدالله العسکری ،

۲ ناهید طیبی، عطر عفاف، ص ۲۶

۳ نهج البلاغه، حکمت ۲۱۴

۴ علم زندگی در نهج البلاغه، حاج شیخ عباس قمی، مترجم ستوده دین پرور، ص ۲۱۱

۵ نهج البلاغه، حکمت ۴۶۶

که خداوند جمعیت‌های حق را دوست دارد و آنها را یاری می‌کند و هر کس که از حق طرفدار نکند در نهایت مجبور به پیروی از باطل و نابودی خود است. در جای دیگر امام می‌فرماید: «إن الشیطان یسنى لکم طرقة و یرید أن یحل دینکم عقدة عقدة و یعطیکم بالجماعة الفرقة و بالفرقة الفتنة». همانا شیطان راه‌های خود را به شما آسان جلوه می‌دهد تا گره‌های محکم دین شما را یکی پس از دیگری بگشاید و به جای وحدت و هماهنگی، پراکندگی را به شما بدهد و در پراکندگی شما را دچار فتنه کند. به کودک آموزش دهیم که خداوند اتحاد و همدلی و کمک کردن به دیگر افراد یک جامعه را دوست دارد و پاداش‌هایی را برای آنها در نظر می‌گیرد.

بنابراین والدین شایسته است برای ایجاد حس همبستگی و اتحاد کودک با جامعه راهکارهای زیر را در پیش بگیرند:

۱- از کودک بخواهند که در پختن کیک یا ایجاد کار مفید و شایسته به منزل کمک کنند، زیرا خانواده یک اجتماع است و کودک با حس مشارکت و همبستگی از این جهت آشنا می‌شود.

۲- برای کودک داستانی در این باره بخوانند و به او بگویند که اگر مردم یک جامعه با هم متحد باشند و به دیگران کمک کنند جامعه سریع‌تر پیشرفت می‌کند، می‌توانند کتاب‌های تاریخی را با زبانی ساده و شیرین برای کودک بخوانند و تاریخ انقلاب اسلامی را به صورت یک داستان با زبان کودکانه برای او تعریف کنند.

۳- کودک را به همراه خود به اجتماعاتی مثل نماز جمعه، مسجد و راهپیمایی‌ها ببرند و از این جهت را کم به همبستگی‌های اجتماعی علاقه‌مند سازند.

۴- هنگامی که کودک را به همراه خود به مسجد می‌برند را با هم سن و سالان ای که خانواده‌های انقلابی دارند آشنا سازند، زیرا کودک تحت تاثیر دوستان و هم سن و سالان خود قرار می‌گیرد.

۵- کودک را با قهرمانان و شخصیت‌های ملی و مذهبی همچون میرزا کوچک خان، ستارخان، رئیس‌علی دلواری، سردار قاسم سلیمانی که در دفاع از میهن نقش داشته‌اند و موجب اتحاد جامعه در مقابل ظلم بودند، آشنا سازند.

۶- می‌تواند مسابقه‌ای را در خانه برگزار کنند و از کودک بخواهند که یکی از داستان‌هایی که در مورد تاریخ انقلاب و حضور مردم برای او خوانده‌اند، برای ایشان تعریف کند و جایزه‌ای برای او در نظر بگیرند.

۷- اسباب بازی، پازل، دفتر و بسته‌های فرهنگی که ایرانی _ اسلامی هستند و قهرمانان ملی و مذهبی را به معرفی می‌نمایند، برای کودک تهیه کنند و مشارکت اجتماعی را از این طریق در کودک به وجود بیاورند.

۴- امر به معروف و نهی از منکر

معروف از ماده عرف به معنای شناخته و نیک است یا آن کاری که نیکی‌اش برای مردم متدین مشخص شده و آن را پسندیده‌اند.^۱ امر به معروف عبارت از تشویق و واداشتن دیگران به انجام افعال و کسب صفاتی است که سعادت دنیا و آخرت فرد را تأمین و تضمین می‌کند؛ از قبیل: ایمان، تفکر، تقوا، احسان، دفاع از ناموس و خاک و جان، تحصیل علم و

۱ همان، خطبه ۱۲۱

۲ مفردات الفاظ قرآن، حسین راغب اصفهانی، ص ۳۳۴

کمالات روحی و روانی. و نهی از منکر نیز عبارت است از بازداشتن و نهی دیگران از انجام افعال یا داشتن صفاتی است که از جانب خداوند و عقل و شرع زشتی آنها معلوم شده است. مثل: شرک، نفاق، دنیا مداری مذموم، غفلت، جهالت، فسق، فجور، ظلم به هر نحوی، عهدشکنی، بی نظمی، بی تقوایی، بی حیایی و مواردی از این دست. بنابراین برای پایداری جامعه بسیار لازم است که این وظیفه بسیار مهم به کودکان آموزش داده شود. امیرالمومنین در این راستا می فرماید: «فرض الله... الأمر بالمعروف مصلحة للعوام و النهی عن المنکر ردعا للفسهاء». خداوند امر به معروف را به خاطر اصلاح توده مردم و نهی از منکر را برای جلوگیری نابخردان از زشتی ها واجب کرد. به کودک بیاموزیم که فلسفه وجود امر به معروف و نهی از منکر دوستی و محبت است و خداوند به خاطر دوست داشتن مردم و جلوگیری از گرایش آنان به کارهای ناپسند امر به معروف و نهی از منکر را بر ما واجب کرده است. بنابراین ما هم وظیفه داریم با زبانی نرم و اشکالات و کارهای ناشایست مردم را به آنان تذکر دهیم. همچنین امام (ع) در جای دیگری می فرماید: «لا تتركوا الأمر بالمعروف و النهی عن المنکر فیولی علیکم شرارکم ثم تدعون فلا یستجاب لکم». امر به معروف و نهی از منکر را رها نکنید که در این صورت بدان شما زمام امورتان را به دست می گیرند و آنگاه هر چه دعا کنید، مستجاب نخواهد شد. به کودک بیاموزیم که امر به معروف و نهی از منکر واجبی است که قابلیت جبران ندارد و همواره باید از اهل آن باشد. امام علی (ع) می فرماید: «و أمر بالمعروف تکن من اهله، و انکر المنکر بیدک و لسانک و باین من فعله بجهدک». امر به معروف کن تا از اهل آن شوی و با دست زبان نهی از منکر کن و با کوشش بسیار از کسی که منکرات را انجام می دهد، دوری کن. به کودک بگوییم که همیشه با سخن و کار نیک در صدد انجام این وظیفه بر بیاید.

بنابراین والدین شایسته است جهت ایجاد وظیفه امر به معروف و نهی از منکر در کودکان راهکارهای زیر را در پیش بگیرند:

- ۱- والدین ابتدا از خود شروع کنند و صفات و کارهای نیک را در خود پرورش دهند و از کارهای ناشایست دوری کنند و دیگران را با زبانی نرم و خیرخواهانه به کارهای شایسته دعوت کنند، طبعاً کودک وقتی چنین مواردی را از والدین خود مشاهده می کند، خود نیز این کار را وظیفه می داند و به انجام آن همت می ورزد
- ۲- به کودک یاد بدهند که فلسفه وجود امر به معروف و نهی از منکر دوستی و محبت است و خداوند به این دلیل که انسان ها را دوست دارد این وظیفه را بر انسان ها واجب کرده است و آنان نیز باید با زبانی نرم و دوستانه و دلی سرشار از محبت خطاکار ناشایست دیگران را به آنها تذکر دهند.

۱ کاوشی در ضرورت شناخت حدود امر به معروف و نهی از منکر با تکیه بر آیه ۱۰۵ سوره مائده، سید محمد صادق حسینی سرشت، اخلاق دوره جدید

۲ نهج البلاغه، حکمت ۲۵۲

۳ همان، نامه ۴۷

۴ همان، نامه ۳۱

۳- برای کودک کتاب داستانی با این موضوع بخرند و به او بگویند که افراد خیلی زیادی بودند که این وظیفه را ترک کردند و دیگر فرصتی برای جبران آن پیدا نکردند، بنابر این سعی کند از این گونه افراد نباشد.

۴- به کودک بگویند که ابتدا خود سعی کند کارهای شایسته انجام دهد و دیگران را هم به آن دعوت کند، زیرا دعوت به کارهای پسندیده بدون انجام فاعل آن کارساز نیست.

نتیجه گیری

از کتاب شریف نهج البلاغه در بهره گیری از تربیت معنوی کودک چنین روشن می شود که کودکان امانت های پروردگار هستند که در اختیار والدین گذاشته شده اند بنابراین تربیت معنوی آنها در زمینه های مختلف ارتباط با خود، ارتباط با خداوند، ارتباط با جامعه از اهمیت خاصی برخوردار است و این جنبه های تربیت کودک و زیر مجموعه های آن ها در کتاب شریف نهج البلاغه استخراج شد و راهکارهایی برای کسب این فضایل بیان شد. توجه به تربیت معنوی کودک در ارتباط با خود و آموختن حیا، غیرت، شخصیت قناعت و میانه روی از رهگذر استفاده از بسته های فرهنگی و کتاب داستان، انجام مسابقه، تشویق و در نظر گرفتن جایزه برای کودک، تربیت معنوی کودک در ارتباط با خداوند و آموختن صبر، توکل فرهنگ جهاد و شهادت با همراه کردن کودک در انجام وظایف عبادی در مکان های مقدس مثل مسجد، خرید بسته های فرهنگی، ارائه توضیحات مفید و بیان واقعیت ها، همچنین تربیت معنوی کودک در ارتباط با جامعه با بهره گیری از شیوه های چون راهپیمایی، همراه کردن کودک در راهپیمایی، استفاده از داستان های قرآنی، معرفی شخصیت های ملی_مذهبی، آموختن ویژگی های دوستان سالم و با فضیلت از مهمترین راهکارهای ارائه شده برای تربیت معنوی کودکان هستند که در مقاله حاضر ارائه شد.

منابع

{نهج البلاغه}

- ۱- احمدزاده، محمد عالم، ۱۳۸۹ ه.ش، مفهوم شناسی تربیت در قرآن، راه تربیت، شماره ۱۳
- ۲- اعرافی، علیرضا، ۱۳۸۷ ه.ش، فقه تربیتی، تحقیق سید نقی موسوی و همکاران، قم، پژوهشگاه حوزه و دانشگاه.
- ۳- العسکری، حسن بن عبدالله، ۱۴۰۰ ق، الفروق فی اللغة، بیروت، دارالافاق الجدیده.
- ۴- ابن فارس، احمد، تحقیق: عبدالسلام محمد هارون، ۱۴۰۴ ه.ق، مقایس اللغة، قم، مرکز النشر مکتب الاعلام الإسلامی.
- ۵- احسائی، محمد و ساجدی، ابوالفضل، بهمن ۱۳۹۲، بررسی تطبیقی عوامل رفتاری تربیت معنوی فرزند در خانواده از دیدگاه اسلام و رفتارگرایی، نشریه معرفت، سال بیست و دوم، ش ۱۹۴.
- ۶- اسحاقی، سید حسین، ۱۳۸۳ ه.ش، نقش غیرت در سلامت فرد و اجتماع، رواق اندیشه، ش ۳۷.
- ۷- باقی نصرآبادی، علی، ۱۳۸۴ ه.ش، همبستگی اجتماعی و مشارکت عمومی، حصون، ش ۶.
- ۸- جرجانی، علی بن محمد، نویسنده: ابن عربی، محمد بن علی، ۱۳۷۰ ه.ش، التعریفات، تهران، ناصر خسرو.
- ۹- جرجانی، علی بن محمد، تنظیم: منشاوی، محمد صدیق، ۱۳۷۵ ه.ش، التعریفات، قاهره، دار الفضیله.
- ۱۰- جوکار، محبوبه، الگوی تقویت حیا در سبک زندگی اسلامی، ۱۳۹۲ ه.ش، الگوی تقویت حیا در سبک زندگی اسلامی، نشریه معرفت، سال بیست و دوم، خرداد ۱۳۹۲، صص ۷۱-۸۵.
- ۱۱- حاج شیخ عباس قمی، مترجم ستوده دین پرور، ۱۳۸۵ ه.ش، علم زندگی در نهج البلاغه، تهران، بنیاد نهج البلاغه، چاپ اول.
- ۱۲- حسین ثابت، فریده، بهار و تابستان ۱۳۷۸ ه.ش، اثر بخشی آموزش صبر بر اضطراب، افسردگی و شادکامی، فصلنامه مطالعات اسلام و روان شناسی، ش ۲.
- ۱۳- حسین زاده، سیدعلی، ۱۳۸۹ ه.ش، سیره تربیتی پیامبر و اهل بیت (ع)، قم، پژوهشکده حوزه و دانشگاه.
- ۱۴- حسینی سرشت، سید محمد صادق، ۱۳۹۱ ه.ش، درآمدی بر شناخت مفاهیم اخلاق اجتماعی در قرآن، کاوشی در ضرورت شناخت حدود امر به معروف و نهی از منکر با تکیه بر آیه ۱۰۵ سوره مائده، اصفهان، اخلاق دوره جدید، پیاپی ۲۷، ش ۵.
- ۱۵- خاتمی، آیت الله سید احمد، ۱۳۷۶ ه.ش، نماز از دیدگاه قرآن، نشریه پاسدار اسلام، ش ۱۸۹.
- ۱۶- دهخدا، علی اکبر، ۱۳۷۳-۱۳۷۲ ه.ش، لغت نامه دهخدا، تهران، روزنه.
- ۱۷- راغب اصفهانی، ابولقاسم حسین بن محمد بن فضل، ۱۳۹۲ ه.ق، معجم الفاظ القرآن، بیروت، دارالکاتب العربی.
- ۱۸- راغب اصفهانی، حسین بن محمد، ۱۴۱۲ ه.ق، مفردات الفاظ قرآن، بیروت، دارالشامیه.
- ۱۹- سجادی، محمدهادی، اردیبهشت ۱۳۸۵ ه.ش، ارزش ها و ضد ارزش ها در نهج البلاغه، مجله طوبی، ش ۵.
- ۲۰- طریحی، فخر الدین، ۱۳۷۵، مجمع البحرین، تصحیح احمد حسینی اشکوری، ج ۳، تهران، مرتضوی.

- ۲۱- طیبی ، ناهید، ۱۳۸۶، عطر عفاف، قم ، جامعه الزهرا (س).
- ۲۲- عسکری اسلامپور کریمی، ۱۳۸۶ ه.ش، آثار و برکات روزه، نشریه پاسدار اسلام ، ش ۳۰۹.
- ۲۳- عطایی ، محمد آصف، ۱۳۸۸ ه.ش ، یاری مظلوم در آیات و روایات؛ سکوت جایز نیست، نشریه روزنامه ایران.
- ۲۴- علوی مقدم، رجبی ، ۱۳۹۷ ه.ش ، بازتاب احسان و نیکوکاری در آموزه های علوی بر پایه اندیشه های امام علی (ع)، پژوهش های نهج البلاغه، ش ۴۱.
- ۲۵- قنبری، بخشعلی ، بهار و تابستان ۱۳۸۹ ه.ش، توکل در نهج البلاغه، فصلنامه تخصصی اسلام پژوهی ، ش ۴.
- ۲۶- محمد نظری، حمید امن نژاد، عطاء الله اسد زاده، محمد مهدی علیقلی، ۱۳۹۸ ه.ش، درسنامه نهج البلاغه، قم ، هاجر، چاپ اول.
- ۲۷- مردانی، محمد حسین، ۱۳۸۴ ه.ش ، شهادت اوج تعالی انسان، نشریه پاسدار اسلام، ش ۲۷۹-۲۸۰
- ۲۸- مصباح یزدی ، محمد تقی، شهریور ۱۳۹۰ ه.ش ، خاستگاه و بایسته های شکرگزاری از معبود، شرحی بر مناجات الشاکرین، نشریه معرفت ، سال بیستم، ش ۶ (پیاپی ۱۶۵).
- ۲۹- مصباح یزدی، محمدتقی، ۱۳۸۸ ه.ش ، توبه، جایگاه و فرآیند تحقق آن، نشریه معرفت، ش ۱۴۱.
- ۳۰- معین ،محمد، ۱۳۸۱ ه.ش، فرهنگ معین، تهران، کتاب راه نو(چاپ پارس نوین)، چاپ چهارم.
- ۳۱- نراقی، احمد بن محمد مهدی، ۱۳۷۸ ه.ش، معراج السعاده، قم ، هجرت.